

УДК 342.9

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ В УКРАЇНІ

Ганна ПИСАРЕНКО,
здобувач
Національної академії внутрішніх справ

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню шляхів підвищення ефективності нормативно-правового регулювання юридичної відповідальності в інформаційній сфері в Україні. Проаналізовані основні проблеми правового регулювання юридичної відповідальності в інформаційній сфері, визначені провідними науковцями, та запропоновані шляхи підвищення ефективності правового регулювання юридичної відповідальності в інформаційній сфері.

Ключові слова: юридична відповідальність, юридична відповідальність в інформаційній сфері, інформаційна відповідальність, нормативно-правове регулювання юридичної відповідальності в інформаційній сфері, шляхи підвищення нормативно-правового регулювання юридичної відповідальності в інформаційній сфері.

WAYS OF IMPROVEMENT OF EFFICIENCY OF LEGAL REGULATION OF LEGAL RESPONSIBILITY IN SPHERE OF INFORMATION IN UKRAINE

Hanna PYSARENKO,
Applicant of the National Academy of Internal Affairs

SUMMARY

The article investigates ways of improvement of efficiency of legal regulation of legal responsibility in sphere of information. Analysed the main problems of legal regulation of the legal responsibility in sphere of information, presented by leading scientists and offered ways of improvement of efficiency of legal regulation of legal responsibility in sphere of information in Ukraine.

Key words: legal responsibility, information offenses, information misdemeanors, information crimes, legal regulation of legal responsibility in sphere of information, ways of improvement of efficiency of legal regulation of legal responsibility in sphere of information.

REZUMAT

Articolul este dedicat studiului modalităților de creștere a eficacității reglementării legale de reglementare a responsabilității juridice în sfera informațiilor din Ucraina. Se analizează principalele probleme ale reglementării juridice a responsabilității juridice în sfera informațiilor, determinate de oamenii de știință de conducere, și se propun modalități de sporire a eficacității reglementării legale a responsabilității juridice în sfera informațiilor.

Cuvinte cheie: responsabilitatea juridică, responsabilitatea juridică în sfera informațiilor, responsabilitatea informației, reglementarea juridică a responsabilității juridice în sfera informației, modalități de creștere a reglementării legale și reglementare a răspunderii juridice în sfera informațiilor.

Постановка проблеми. Нині інформаційна галузь законодавства найбільш динамічно розвивається, що зумовлено стрімким розвитком інформаційних технологій. Інтенсивність таких змін в інформаційній сфері обумовлює необхідність дослідження стану нормативно-правового регулювання та пошуку шляхів підвищення ефективності нормативно-правового регулювання юридичної відповідальності в інформаційній сфері в Україні.

Стан дослідження. порушена проблематика розглядалася такими вченими, як: В.Ю. Баскаков, В.Д. Гавловський, М.В. Гуцалюк, М.І. Дімчогло, В.А. Залізник, В.Ф. Коваль, Б.А. Кормич, В.А. Ліпкан, О.В. Логінов, А.І. Марущак, П.Є. Матвієнко, В.І. Теремецький, А.В. Тунік, О.В. Стоєцький, В.С. Цимбалюк, Л.С. Харченко, К.П. Череповський, М.Я. Швець, Т.А. Шевцова, О.В. Шепета й ін.

Метою статті є дослідження стану нормативно-правового регулювання юридичної відповідальності в інформаційній сфері в Україні та пошук шляхів підвищення ефективності нормативно-правового регулювання юридичної відповідальності в інформаційній сфері в Україні.

Для досягнення поставленої мети треба вирішити такі завдання:

- дослідити стан нормативно-правового регулювання юридичної відповідальності в інформаційній сфері в Україні;
- навести шляхи підвищення ефективності нормативно-правового регулювання юридичної відповідальності в інформаційній сфері в Україні.

Стан дослідження. А.В. Гевлич і В.В. Селіванов зазначають: «Слід відверто визнати, що наша країна ще значно відстає від розвинених країн у галузі не тільки інформаційних технологій, а й наукового та ефективного законодавчого забезпечення існуючих інформаційних відносин» [1, с. 10].

Ю.Є. Максименко також зауважує: «Характерною рисою національного інформаційного законодавства є декларативність значного масиву норм без указівок на шляхи їх реалізації, внаслідок чого спостерігається низький рівень правореалізації норм права, що регулюють суспільні відносини у сфері забезпечення інформаційної безпеки. Крім

того, наявність численних бланкетних норм права, багатьох абстрактних, суб'єктивних понять, що потребують офіційного тлумачення або чіткого визначення, а також відсутність закріплення фундаментальних, базових дефініцій (наприклад, інформаційна безпека) є джерелами загроз інформаційній безпеці України [2, с. 143].

В.С. Цимбалюк підкреслює, що ситуаційний підхід до формування інформаційного законодавства України спричинив низку проблем щодо правового регулювання інформаційних відносин, зокрема такі:

1. Відсутність легальної, чіткої, ієрархічної єдності законів, що викликає суперечливе тлумачення для застосування норм на практиці.

2. Оскільки різні закони та підзаконні акти, що регулюють суспільні відносини, об'єктом яких є інформація, ухвалювалися в різний час, без погодження понятійного апарату, вони містять низку термінів, які не достатньо коректні, не викликають відповідної інформаційної рефлексії або взагалі не мають чіткого визначення свого змісту. Термінологічні неточності, різне тлумачення однакових за назвою та формою понять і категорій призводить до неоднозначного розуміння і застосування їх на практиці. Наприклад, щодо інформаційних відносин назвемо такі: «таємна інформація» і «таємниця», «документ» і «документована інформація», «власність», «володіння», «інтелектуальна власність», «автоматизована система», «суб'єкт суспільних відносин» тощо.

3. Велика кількість законів та підзаконних нормативних актів у сфері інформаційних відносин ускладнює пошук їх, аналіз і узгодження для практичного застосування.

4. Спостерігається розбіжність у розумінні структури і складу системи законодавства у сфері інформаційних відносин та підходів до їх формування. Нерідко в окремих законах до системи законодавства включають норми, виражені в підзаконних нормативних актах. Це створює в практиці правозастосування деякими учасниками суспільних відносин колізію норм, ігнорування норм закону на користь норм підзаконного акта.

5. Нові правові акти у сфері суспільних інформаційних відносин нерідко не узгоджені концептуально з ухваленими раніше, що призводить до правового хаосу [3, с. 110].

Аналіз базових нормативно-правових актів в інформаційній сфері дозволив дійти висновку, що сьогодні в Україні вже діє низка важливих нормативно-правових актів, що значно покращують стан дотримання інформаційних прав і свобод людини і громадянина тощо, серед яких закони України «Про державну таємницю», «Про звернення громадян», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення», «Про інформаційні агентства», «Про захист інформації в автоматизованих системах», «Про авторське право та суміжні права», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про Національну програму інформатизації», «Про Концепцію Національної програми інформатизації», «Про захист персональних даних», «Про доступ до публічної інформації» тощо.

Зокрема, Закон України «Про захист прав споживачів» визначає правове регулювання відносини між споживачами товарів, робіт і послуг та виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг різних форм власності, встановлює права споживачів, а також визначає механізм їх захисту й основи реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів [4].

Закон України «Про інформацію» визначив правове регулювання відносини щодо створення, збирання,

одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації [5].

Закон України «Про науково-технічну інформацію» визначив основи державної політики в галузі науково-технічної інформації, порядок її формування і реалізації в інтересах науково-технічного, економічного і соціального прогресу країни [6].

Проте важливою проблемою залишається несистемність вітчизняного законодавства в інформаційній сфері. Як наслідок, значна кількість питань юридичної відповідальності в інформаційній сфері в Україні залишається досі недостатньо врегульованою на законодавчому рівні.

Чинне законодавство України не відповідає сучасному рівню розвитку інформаційних правовідносин та не може вирішувати проблеми, які виникають. Більшість чинних законів і підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання інформаційної сфери, ухвалені до набрання чинності Конституцією, і навіть зі значними змінами та доповненнями непридатні для задоволення потреб сьогодення. Здебільшого вони або наводять терміни, або декларують певні положення без вказівок на шляхи їх реалізації, або містять посилання на інші норми законів. Отже, можна визначити ще одну проблему – хаотичний розвиток законодавства в інформаційній сфері, який полягає в наявності багатьох нормативно-правових актів, що суперечать один одному.

Наступна проблема – невизначеність і невпорядкованість термінології інформаційного законодавства, що призводить до різного застосування правових норм на практиці. Це пов'язано з тим, що закони та підзаконні акти в інформаційній сфері ухвалювалися в різний час без узгодження понятійного апарату. Як наслідок, наявна низка невизначених або різних за змістом термінів. Серед них такі терміни, як: «інформація», «таємна інформація» і «таємниця», «документ» і «документована інформація», «майно», «власність», «володіння», «інтелектуальна власність», «автоматизована система», «суб'єкт суспільних відносин» і «учасники суспільних відносин», «система інформаційних відносин».

Наприклад, у сучасному інформаційному законодавстві використовується два визначення поняття «конфіденційна інформація». Так, Закон України «Про державну статистику» визначає, що конфіденційна інформація – це статистична інформація, яка належить до інформації з обмеженим доступом і перебуває у володінні, користуванні або розпорядженні окремого респондента та поширюється виключно за його згодою відповідно до погоджених із ним умов [7].

Закон України «Про інформацію» визначає, що конфіденційна інформація – це відомості, які перебувають у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов організації [5].

Аналіз вищезазначеного дозволяє дійти висновку про неефективність нормативно-правового регулювання юридичної відповідальності в інформаційній сфері та необхідність пошуку шляхів її досягнення.

На думку деяких науковців, усі ці проблеми наасмперед прямо пов'язані з відсутністю єдиного кодифікованого законодавчого акта в інформаційній сфері. Необхідність кодифікації інформаційного законодавства України підтримують вітчизняні науковці, серед яких: К.І. Беляков, В.Д. Гавловський, В.І. Гурковський, М.О. Гуцалюк, В.А. Залізник, Р.А. Каложний, В.А. Ліпкан, Ю.Є. Максименко, В.І. Цимбалюк, С.М. Швець та інші.

Вперше необхідність розроблення Інформаційного кодексу України було закріплено в програмі діяльності

Кабінету Міністрів України «Відкритість, дієвість, результативність» від 17 березня 2003 р. [8]. Надалі це питання наголошувалося, зокрема, у Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.», який констатував необхідність підготовки й ухвалення Інформаційного кодексу України, до якого варто додати розділи про засади електронної торгівлі, правову охорону прав на зміст комп'ютерних програм, удосконалення захисту прав інтелектуальної власності, зокрема й авторського права на розміщення та використання творів у мережі Інтернет, про охорону баз даних, дистанційне навчання, телемедицину, надання органами державної влади й органами місцевого самоврядування юридичним і фізичним особам інформаційних послуг із використанням мережі Інтернет, про комерційну таємницю тощо [9].

Кодифікація інформаційного законодавства вирішує значне коло проблем нормативно-правового регулювання в інформаційній сфері в Україні, перелік яких доволі ґрунтовно визначила Ю.Є. Максименко, а саме:

1. Наявність численних нормативно-правових актів різної юридичної сили, спрямованих на регулювання суспільних відносин у сфері інформаційної безпеки України.

2. Закріплення концептуальних засад підзаконними нормативно-правовими актами.

3. Невідповідність окремих частин інформаційного законодавства чинній Конституції України.

4. Неузгодженість нормативно-правових актів між собою та наявність численних прогалин.

5. Неоднозначність, неузгодженість і суперечливість закріплених дефініцій та подекуди відсутність навіть базових із них.

6. Наявність значного масиву декларативних положень за відсутності механізму їх правореалізації.

7. Наявність численних бланкетних норм права, що не приводить до сподіваного ефекту.

8. Наявність абстрактних, суб'єктивних понять, що потребують офіційного тлумачення або чіткого визначення.

9. Низький рівень правореалізації норм права [2, с. 14].

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що проблема формування національного інформаційного законодавства надзвичайно актуальна.

Крім кодифікації законодавства в інформаційній сфері, є інші шляхи підвищення ефективності нормативно-правового регулювання юридичної відповідальності в інформаційній сфері в Україні. І.В. Панова визначила такі напрями реформування законодавства в інформаційній сфері:

– узгодження законодавства про інформацію із сучасними вимогами, адаптація його до норм і стандартів законодавства Європейського Союзу, зокрема, впровадження демократичних стандартів щодо реалізації права кожного на доступ до інформації;

– урегулювання відносин, які виникають у процесі провадження журналістами й іншими працівниками засобів масової інформації професійної діяльності;

– забезпечення прозорості відносин власності стосовно засобів масової інформації;

– запровадження дієвого державного, парламентського та громадського контролю за дотриманням вимог законодавства про інформацію і встановлення відповідальності за його порушення [10].

П.М. Рабінович виділяє низку передумов досягнення ефективності нормативно-правового регулювання. До юридичних (спеціально-соціальних) передумов ефективності юридичної норми належать:

– правове закріплення домінуючих потреб суспільства;

– предметна визначеність діяльності правотворчого органу;

– визначеність меж правового регулювання;

– обумовленість правотворчої діяльності об'єктивними розвитком суспільства;

– зміна сфери та типу правового регулювання;

– особливості правотворчості як результату творчого процесу;

– системність законодавства;

– якість законодавства;

– досконалість юридичної техніки;

– чітке визначення видів юридичної відповідальності, що настає за порушення нормативних приписів, механізму її реалізації [11].

Висновки. З усього викладеного варто зробити деякі висновки.

По-перше, сьогодні в Україні є низка важливих нормативно-правових актів в інформаційній сфері. Вітчизняне законодавство в інформаційній сфері залишається несистематизованим, через що значна кількість питань юридичної відповідальності в досліджуваній сфері в Україні залишається недостатньо врегульованою на законодавчому рівні.

По-друге, законодавство в інформаційній сфері розвивалося хаотично, що призвело до наявності багатьох нормативно-правових актів, які суперечать один одному.

По-третє, закони та підзаконні акти в інформаційній сфері ухвалювалися в різний час без узгодження понятійного апарату. Така невизначеність і невпорядкованість термінології інформаційного законодавства призводить до різного застосування правових норм на практиці.

Для усунення вищезазначених проблем можна запропонувати такі шляхи підвищення ефективності нормативно-правового регулювання юридичної відповідальності в інформаційній сфері в Україні:

1. Здійснення кодифікації законодавства в інформаційній сфері.

2. Усунення термінологічних неточностей в понятійно-категоріальному апараті в інформаційній сфері.

3. Встановлення державного та громадського контролю за дотриманням вимог законодавства в інформаційній сфері.

Вирішивши проблему неефективного законодавства та передбачивши механізми реалізації юридичної відповідальності в інформаційній сфері, можна забезпечити реальне здійснення гарантованих Конституцією України прав людини та громадянина.

Список використаної літератури:

1. Гевлич А.В., Селіванов В.В. Державна політика України у сфері захисту персональних даних: міжнародно-правовий аспект. Право України. 2006. № 1. С. 9–15.

2. Максименко Ю.Є. Нормативно-правове регулювання інформаційних відносин в Україні: стан та перспективи. Глобальна організація союзницького лідерства. URL: <http://goal-int.org/normativno-pravove-regulyuvannya-informacijnix-vidnosin-v-ukraini-stan-ta-perspektivi>.

3. Цимбалюк В.С., Гавловський В.Д., Грищенко В.В. та ін. Основи інформаційного права України: навч. посібник / за ред. М.Я. Швеця, Р.А. Каложного, П.В. К.: Знання, 2004. 274 с.

4. Про захист прав споживачів: Закон України. ВВР України. 1991. № 30. Ст. 379.

5. Про інформацію: Закон України. ВВР України. 1992. № 48. Ст. 650.

6. Про науково-технічну інформацію: Закон України. ВВР України. 1993. № 33. Ст. 345.

7. Про державну статистику: Закон України. ВВР України. 1992. № 43. Ст. 608.

8. Відкритість, дієвість, результативність: Програма діяльності Кабінету Міністрів України. Урядовий кур'єр. 2003 р. № 173.

9. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.: Закон України. ВВР України. 2007. № 12. Ст. 102.

10. Панова І.В. Актуальні питання реформування інформаційного законодавства. Право і Безпека. 2010. № 5. С. 95–98.

11. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Х.: Консум, 2002. 160 с.

ДОВІДКА ПРО АВТОРА

Писаренко Ганна Миколаївна – здобувач Національної академії внутрішніх справ

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Pysarenko Hanna Mykolaivna – Applicant of the National Academy of Internal Affairs

